

судом положень закону, якими гарантується процесуальна рівність, має розцінюватися виключно як порушення процесуального закону.

УДК 346.1

Перспектива запровадження проміжних та часткових рішень у господарському процесі України

Є. А. Таликін,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Досліджено інститут рішення в господарському процесі. Аналізується потенціал оптимізації судових рішень шляхом запровадження нетрадиційних видів – проміжних та часткових рішень. Пропонується модель правового регулювання проміжних та часткових рішень у господарському процесі України.

Ключові слова: *судове рішення, проміжне рішення, часткове рішення, господарське судочинство.*

Талыкин Е.А. Перспектива реализации промежуточных и частичных решений в хозяйственном процессе Украины

Исследован институт судебного решения в хозяйственном процессе. Анализируется потенциал оптимизации судебных решений путем введения нетрадиционных видов – промежуточных и частичных решений. Предлагается модель правового регулирования промежуточных и частичных решений.

Ключевые слова: *судебное решение, промежуточное решение, частичное решение, оптимизация хозяйственного судопроизводства.*

Talykin Evgen. Prospect of implementation of intermediate and partial decisions in economic process of Ukraine

Article is devoted to research of institute of the judgment in economic process. Potential of optimization of the judgment due to introduction of nonconventional types – intermediate and partial decisions is analyzed. The model of legal regulation of intermediate and partial decisions is offered.

Key words: *judgment, intermediate decision, partial decision, optimization of economic legal proceedings.*

Одним із основних інститутів господарського процесу є судове рішення. Серед науковців проблеми вирішення справи та судових актів у господарському процесі викликають інтерес, про що свідчить наявність двох недавніх дисертаційних досліджень: О. В. Кота «Судові акти в господарському процесі» та В. В. Григор'євої «Правовий режим судового рішення у господарському процесі». Не обходять увагою ці питання і вчені в інших процесуальних науках, серед яких варто відзначити праці М. А. Гурвича, Г. В. Воронкова, С. К. Загайнової, Н. Б. Зейдера, І. М. Зайцева, А. Ф. Изваріної, О. В. Кудрявцевої, К. О. Лебідя, А. О. Латкіна, Г. М. Мінасян, Л. А. Пахомової, І. В. Уткіної, Д. М. Чечота, Г. В. Фазикош, О. М. Шиманович та ін. Водночас інститут рішення господарського суду містить значний потенціал оптимізації господарського судочинства.

Досліджуючи судові акти на прикладі цивільного процесу Англії, О. В. Кудрявцева говорить про повноцінні та специфічні рішення¹. Таку класифікаційну термінологію і ми будемо підтримувати надалі, вважаючи її придатною для застосування у вітчизняному господарському процесуальному праві.

У господарському законодавстві регламентований єдиний порядок постановлення рішення та не передбачено будь-яких видів рішень, що володіли б негативним правовим режимом. У вітчизняній процесуальній літературі процесуального права специфічні рішення отримують обережні оцінки. Основа відповідного розуміння сформована ще радянською процесуальною наукою, яка демонструвала стабільно негативне ставлення до будь-яких «нетрадиційних» видів рішень суду (часткових, умовних, заочних, проміжних, альтернативних)². Серед сучасних авторів про специфічні рішення згадують лише окремі, та найчастіше в контексті дослідження процесу зарубіжних держав. Конкретні пропозиції про можливість та доцільність запровадження специфічних рішень у господарське судочинство в Україні відсутні, а в інших країнах – поодинокі.

Однак у світовій практиці (Англія, Німеччина, США) часткові та проміжні рішення функціонують вельми успішно. З огляду на це звернемося до з'ясування перспектив реалізації окремих видів специфічних рішень у господарському процесі України.

Одним з видів специфічних рішень є проміжне рішення. С. К. Загайнова визначає проміжне рішення як судовий акт, котрий винесений за однією матеріально-правовою вимогою та є підставою (юридичним фактом) для винесення рішення за іншим матеріально-правовим питанням³. О. В. Кудрявцева вважає, що «проміжні рішення обмежуються підтвердженням порушення права заявника в принципі, залишаючи для подальшого розгляду встановлення суми збитків»⁴. А. Г. Давтян на прикладі Франції зазначає, що проміжні рішення стосуються певних так званих спірних пунктів, що стосуються предмета спору, котрі не вирішують позов навіть частково⁵.

Аналіз зарубіжної практики застосування проміжних рішень дозволяє зробити певні висновки щодо цієї категорії. Як специфічний інститут процесуального права, проміжне рішення має місце в тому випадку, якщо воно буде постановлене в одному процесі з остаточним рішенням. Тобто твердження окремих науковців про те, що проміжним є рішення за позовом на захист невизначеного кола осіб⁶, не ґрунтуються на істотних рисах досліджуваного інституту.

¹ Кудрявцева Е. В. Гражданское судопроизводство Англии: автореф. дисс. на соискание научн. степени д-ра. юрид. наук : 12.00.15 / Е.В. Кудрявцева; МГУ. – М., 2008. – С. 36.

² Чечина Н. Л. Избранные труды по гражданскому процессу / Чечина Н. А. – С.-Пб.: Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – С. 252; Зейдер Н. Б. Судебное решение по гражданскому делу / Зейдер Н.Б.. – М.: Юрид. лит., 1966. – С. 70; Ткачев Н. И. Законность и обоснованность судебных постановлений по гражданским делам / Ткачев Н.И. / под ред. И. М. Зайцева. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. – С. 23.

³ Загайнова С. К. Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы: автореф. дисс. на соискание научн. степени д-ра. юрид. наук / С.К. Загайнова; УГЮА. – М., 2007. – С. 14

⁴ Кудрявцева Е. В. Цит. работа. – С. 39.

⁵ Гражданский процесс зарубежных стран : учеб. пособие / [под ред. А. Г. Давтян]. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – С. 320.

⁶ Загайнова С. К. Цит. работа. – С. 296.

Аналогічна критика оцінки рішень суду як проміжних у цивільному процесі висловлена Г. М. Мінасян⁷. В разі поділу матеріально-правової вимоги на дві окремі справи, в кожній з яких постановлюється власне рішення, не варто обтяжувати юридичну термінологію зайвими поняттями.

І.В. Решетніковою висловлена думка про те, що практично і заочне рішення, і судовий наказ – різновиди проміжних рішень. Про проміжний характер названих судових актів свідчить те, що вони можуть бути скасовані тим судом, що їх виніс, за умови надання відповідної заяви відповідачем⁸. З такою позицією навряд чи можна погодитися. Адже в наведених прикладах заочне рішення та судовий наказ скасовуються і замість них постановляється інше рішення. Кожне із зазначених рішень виконує власну роль, має власне значення та можуть вважатися проміжними тільки в раз їх скасування в контексті загальної оцінки судового процесу.

Зовсім іншим є підхід до конструкції проміжного рішення як акту, що вирішує спірне питання по суті, однак залишає для продовження відкритим розгляд про наслідки встановлених фактів. У такому вигляді проміжне рішення виступає засобом раціоналізації процесуальної форми розгляду і вирішення господарської справи. Вчені зазначають значну економію процесуальної діяльності завдяки розмежуванню вимог про встановлення підстав відповідальності та визначення розміру збитків завдяки постановленню проміжного рішення⁹. Інші автори говорять не тільки про скорочення строків розгляду, а й про зменшення судових витрат¹⁰.

Однак є і негативні оцінки інституту проміжних рішень. Так, Г. М. Мінасян не вважає за можливе запровадження проміжних рішень (йдеться про цивільний процес), тому що факти та правовідносини, котрі будуть встановлені рішенням, що набуло чинності, не можуть бути заново доведені в іншому процесі, а набудуть преюдиційного значення¹¹.

Заперечення позитиву з боку окремих науковців, на нашу думку, викликані передусім не досить чітким доктринальним визначенням проміжного рішення. Для ефективного використання проміжного рішення в господарському процесі важливо обумовити його дійсно проміжний характер, винесення в процесі, що в подальшому продовжується, органічний зв'язок з остаточним рішенням. Проміжне рішення містить значний потенціал раціоналізації процесуальної форми, оскільки дозволяє організувати розгляд і вирішення справи оптимальним чином, умовно поділивши справу на дві частини в рамках одного провадження. Передумовою такого поділу є те, що значна кількість господарських справ стосується двох послідовних питань: встановлення підстави для відшкодування шкоди та визначення розміру її відшкодування. Друге питання повністю

⁷ *Минасян Г. М.* Решения и определения суда первой инстанции общей юрисдикции: автореф. дисс. на соискание научн. ступени канд. юрид. наук / Г. М. Минасян; МГУ. – М. 2009. – С. 16.

⁸ *Решетникова И. В.* Суммарное производство в российском процессе как путь упрощения процедуры рассмотрения дел в арбитражных судах / И.В. Решетникова // Закон. – 2011. – № 5 – С. 86.

⁹ *Комментарий к Арбитражному процессуальному кодексу Российской Федерации* / под ред. В. В. Яркова. – М., Волтерс Клувер, 2004. – С. 407.

¹⁰ *Вершинин А. П.* Способы защиты прав в суде: дисс. ... д-ра. юрид. наук / Вершинин А. П.; Санкт-Петербургский государственный университет. – Санкт-Петербург. 1998. – С. 49.

¹¹ *Минасян Г. М.* Цит. работа. – С. 9.

залежить від першого і має сенс тільки в разі позитивної відповіді на перше питання. Кожне з цих питань характеризується досить відокремленими предметами доказування і для якісного вирішення вимагає акцентуації уваги саме на ньому. До вирішення питання про наявність підстав для відшкодування немає жодного сенсу досліджувати розмір збитків. При цьому обидва питання пов'язані учасниками й обставинами.

Отже, проміжне рішення характеризується наступними рисами: виноситься з приводу основного питання позову, котре є визначальним для розв'язання інших питань похідного характеру; передує винесенню в межах тієї ж господарської справи остаточного рішення, котре доповнює проміжне рішення вирішенням решти питань, заявлених у позові; діє разом з остаточним рішенням. Поняття проміжного рішення може бути визначене так: «Рішення, що виноситься з приводу основного питання позову, передує постановленню в межах тієї ж господарської справи остаточного рішення та діє разом з ним».

Запровадження проміжних рішень доцільно розпочати із чіткого визначення сфери їх застосування. Це господарські справи, предметом яких є вимога про стягнення заподіяної шкоди. В разі, якщо судовою практикою буде підтверджено ефективність проміжних рішень, сфера їх застосування може бути розширена. Також слід поставити можливість застосування проміжного рішення в залежність від розсуду господарського суду, оскільки справи, в яких розрахунок збитків не є складним, можуть бути розглянуті за традиційним порядком.

Господарський суд має визначитися з доцільністю застосування проміжного рішення під час підготовки справи до розгляду на підставі аналізу вимог та заперечень сторін і відобразити в ухвалі своє рішення про те, що розгляд позовних вимог буде відбуватися в два етапи: спочатку господарський суд з'ясовуватиме наявність підстав для відшкодування шкоди з постановленням з цього питання проміжного рішення, а потім, у разі позитивного вирішення першого питання, з'ясовуватиме розмір шкоди, що підлягає стягненню. Відповідно підготовчі дії, що стосуються розміру вимог, доцільно провести після ухвалення проміжного рішення, надавши сторонам стислі строки для обміну документами з приводу розміру шкоди.

Розгляд справи за вимогою про відшкодування шкоди проводиться в загальному порядку. Господарський суд досліджує докази, вирішує клопотання осіб, що беруть участь у справі, проводить дебати та видаляється в нарадчу кімнату, ухвалює і проголошує рішення.

В тексті рішення має зазначатися, що воно є проміжним, та чітко визначитися та частина позовних вимог, які ним вирішуються. Після проголошення проміжного рішення господарський суд продовжує засідання, в якому проводить підготовчі дії, необхідні для розгляду питання про розмір заподіяної шкоди. Йдеться про з'ясування позицій сторін, витребування доказів, призначення експертизи тощо.

Окремої уваги вимагає питання законної сили проміжного рішення. Така якість набувається проміжним рішенням разом з остаточним. Однак окремі наслідки законної сили (неможливість зміни судом, який ухвалив рішення) наявні у проміжного рішення з моменту проголошення. В остаточному рішенні має бути зазначено про те, що воно винесене на підставі відповідного проміжно-

го рішення. Строк на оскарження проміжного рішення варто рахувати з моменту остаточного вирішення справи.

У зв'язку з обговоренням можливості запровадження інституту проміжних рішень слід звернути увагу на проблему термінологічної визначеності. Так, у кримінальному процесуальному законодавстві Російської Федерації запроваджено проміжні рішення, під якими розуміються всі ухвали та постанови суду, якими кримінальна справа не вирішується по суті й не закінчується провадження по справі (п. 53.1, 53.2 ст. 5 КПК РФ). Серед російських науковців висловлена радикальна критика щодо використаних термінів, що не відповідають традиційним засадам процесуального регулювання¹². Цей не досить вдалий досвід слід взяти до уваги і вітчизняним правникам, чітко визначивши термін «проміжне рішення» та окресливши сферу його застосування.

Наступним специфічним рішенням є часткове рішення. В науці зазначається, що часткове рішення – рішення, винесене за однією з вимог, що розглядаються одночасно в одній справі¹³. О. В. Кудрявцева зазначає, що в цивільному процесі Англії часткове рішення завершує провадження на стадії першої інстанції з питання і суб'єктивного права, і його кількісного виміру, але поширюється тільки на частину справи, інші ж його частини продовжують розглядатися в тому ж порядку¹⁴.

Часткове рішення є тим способом оптимізації процесу, який застосовується у складних та великих за обсягом справах, поділ яких на частини дозволить сфокусуватися на окремих предметних питаннях, послідовно приділити увагу всім спірним моментам. Слід дослухатися до тих науковців, які говорять, що часткове рішення має перспективи застосування в тих випадках, коли в межах однієї справи поєднуються кілька вимог (наприклад, основний та зустрічний позов, процесуальна співучасть, участь третіх осіб) та один із співучасників визнає вимоги повністю або частково¹⁵. Особлива користь наявна в тих справах, де частина вимог визнана відповідачем. Очікування їх вирішення разом з іншими спірними вимогами продовжує ситуацію правової невизначеності для усіх учасників. Тому ми підтримуємо Г. М. Мінасян у тому, що застосування інституту часткового рішення буде додатковим чинником захисту прав та охоронюваних законом інтересів тих осіб, котрі до закінчення розгляду справи по суті визнали вимоги в певній частині¹⁶.

Застосування часткового рішення у господарському процесі має бути вельми обережним і стосуватися окремих вимог, а не окремих фактів. Тому ми пропонуємо поступове запровадження досліджуваного інституту з наступним коригуванням відповідно до результатів судової практики. Сферою застосування часткового рішення в господарському процесі ситуація, коли при об'єднанні в одній справі кількох позовних вимог відповідач одні з них визнав, а проти інших заперече. В такому випадку варто надати господарському суду право, встановивши

¹² Азаров В. А. Промежуточные решение суда первой инстанции при осуществлении правосудия по уголовным делам: монография / В.А. Азаров, В.А. Константинова. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 216 с.

¹³ Загайнова С. К. Цит. работа. – С. 14.

¹⁴ Кудрявцева Е. В. Цит. работа. – С. 39.

¹⁵ Загайнова С. К. Цит. работа. – С. 301 – 302.

¹⁶ Мінасян Г. М. Цит. работа. – С. 9.

можливість окремого вирішення визнаних вимог, з дотриманням правил, що застосовуються при визнанні позову відповідачем, ухвалити за ними рішення (часткове рішення).

В процесуальній літературі відзначається, що особливістю часткового рішення є те, що воно не підлягає примусовому виконанню до набрання чинності основним рішенням¹⁷. Зазначимо, що не тільки можливість примусового виконання, а й інші властивості законної сили часткове рішення має набувати разом з остаточним вирішенням усієї справи. Винятком є незмінність у розумінні неможливості зміни господарським судом, який це рішення виніс. Тому ми пропонуємо визначати часткове рішення як рішення господарського суду, що вирішує частину позовних вимог в рамках однієї господарської справи.

Отже, рішення суду є потужним засобом оптимізації процесуальної форми розгляду та вирішення справ, потенціал якого використовується в українському господарському процесі незначною мірою. Світовий досвід свідчить, що вимоги адекватності до характеру спірних відносин, раціональності, доступності господарської процесуальної форми мають реалізовуватися серед іншого і в судових актах. Збалансована відповідність процедури та підсумкового акту є запорукою ефективності судочинства. Тому поступово і дуже повільно нетрадиційні види рішень отримують переоцінку в процесуальній доктрині, а інститут судових рішень відчуває тенденцію до розширення змісту в національному законодавстві. Про це, зокрема, свідчить регламентація можливості оголошення тільки вступної та резолютивної частини рішення господарського суду з відкладенням складення повного тексту (ст. 85 ГПК). Заслуговує на увагу позитивний досвід вітчизняного цивільного процесу (заочне рішення, судовий наказ тощо). На прикладі дослідження доцільності запровадження проміжних та часткових рішень актуалізуються загальні проблеми, пов'язані з рішенням господарського суду: поняття, ознаки, види, вимоги, порядок набрання та властивості законної сили тощо. Це ще раз підкреслює, що розвиток господарського судочинства вимагає розробки та реалізації сучасної концепції актів господарського суду.

УДК 346.9:347.736

Комітет кредиторів як суб'єкт конкурсного права

І. А. Бутирська,

асистент кафедри правосуддя

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Досліджено правовий статус комітету кредиторів під час провадження у справі про банкрутство. Проаналізовано зміни у законодавстві про неспроможність в частині правового регулювання статусу комітету кредиторів. Запропоновано класифікацію повноважень комітету кредиторів.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, конкурсний процес, кредитор, комітет кредиторів.

¹⁷ Загайнова С. К. Цит. работа. – С. 302.